

Morse-potenciál vizsgálata - projekt

Für Dominik László XKTVBJ, Nagy Sebestyén Csaba E2G4LG, Szabó Vencel HGACP9

Projekt leadásának a dátuma 2023.12.06.

ELTE
EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

1. A Morse-potenciál

A Morse-potenciált Philip M. Morse vezette be empirikus formulaként, mely jó közelítéssel visszaadja egy rezgő és nem forgó kétatomos (diatomic) molekula energia spektrumát.

A potenciál felírható a következő alakban:

$$V(r) = D_e(1 - e^{a(r-r_e)})^2 \quad (1)$$

A fenti kifejezésben D_e , az energiavölgy mélysége a molekula disszociációs energiájából következik, az a paraméter a kölcsönhatás távolságát szabja meg, r az atomok egyensúlyi távolsága, r_e pedig az egyensúlyi állapothoz tartozó kötéstávolság. Mivel ez egy viszonylag egyszerű modell, mindössze három szabad paraméter szabja meg, így a gyakorlatban inkább csak fejlettebb alakjait használják.

A molekulák rezgésének energiaszintjei

$$E_n = \left(\left(n + \frac{1}{2} \right) - \chi \left(n + \frac{1}{2} \right)^2 \right) \hbar \omega_0 \quad (2)$$

, ahol $n \in \{0, 1, \dots, n_{max}\}$.

Effektív D_e , r_e és a paraméterekkel egy forgó molekula viselkedése is közelíthető.

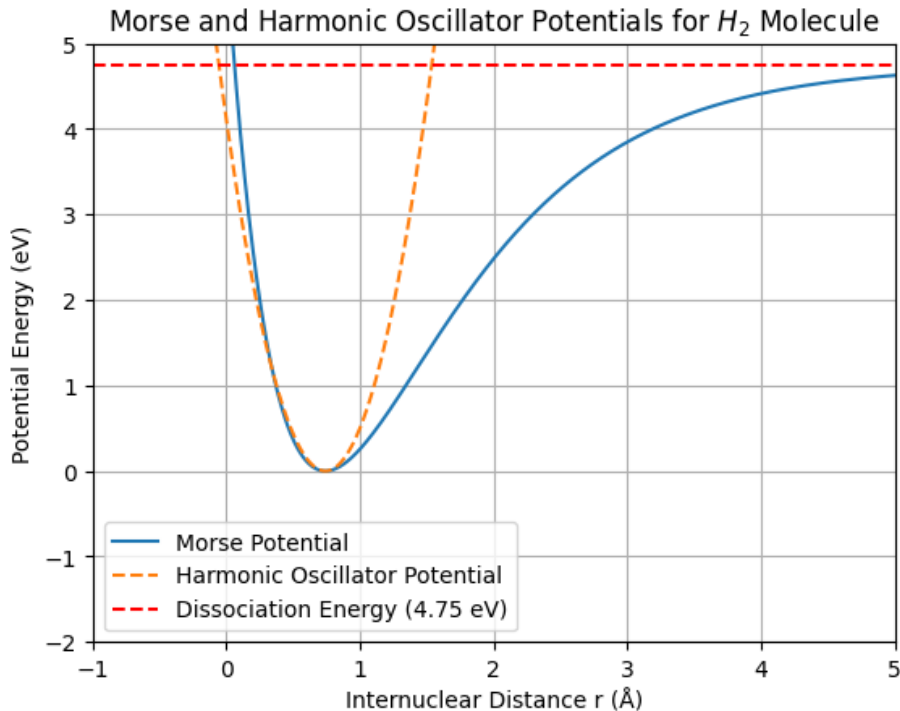
A Morse-potenciál fontos szerepet játszik atomok és molekulák szilárd felületen történő adszorpciójának leírásában, köbös rácsszerkezetű fémek deformációjának elméletében, valamint a molekuláris spektroszkópia területén, akár összetettebb, többatomos molekulák modellezésében is.

A Morse-potenciál gyakran használt alternatív alakja:

$$V(r) = D_e \left(e^{-2\alpha(r-r_e)} - 2e^{-\alpha(r-r_e)} \right) \quad (3)$$

, illetve a 1-es és 3-as egyenletekben szereplő $r - r_e$ nyugalmi helyzettől vett távolságot sokszor szokták r -el jelölni.

2. A Morse-potenciál numerikus szimulációja H_2 molekulára

A Morse- és a harmonikus potenciál szimulált értékei H_2 molekulára

. A Morse-potenciál pontosabban írja le a diatomikus molekulák, mint az H_2 , valós potenciális energia görbületét, különösen nagyobb elmozdulások esetén az egyensúlyi kötési hosszától, míg a harmonikus oszcillátor egy egyszerűbb közelítés, amely az egyensúlyi kötési hossz közelében érvényes. A kód ezeket a potenciálokat számítja ki a megadott internukleáris távolságok tartományában, majd ábrázolja őket, kiemelve a H_2 molekula disszociációs energiáját egy vízszintes vonallal.

A potenciál szimulációja esetén az egyes potenciálokhoz a következő értékeket használtam:

```
# Molekulakonstnsok (tipikus ertekek)
De = 4.75 # Disszociacios energia, eV
a = 1.02 # Szelessegi parameter (1/angstrom)
re = 0.74 # Egyensulyi koteshossz angstrom
k = 15 # Rugoallando eV/A**2

# A lehetsleges r ertekek
r = np.linspace(0, 5, 2000) # angstrom
r2 = np.linspace(-1, 3, 1000)
```

3. A Schrödinger egyenlet megoldása

Két M_1 és M_2 tömegű test kölcsönhatását leíró Schrödinger egyenlet radiális része:

$$\left\{ \frac{-\hbar^2}{2\mu} \frac{1}{r^2} \left[\frac{d}{dr} \left(r^2 \frac{d}{dr} \right) - l(l+1) \right] + v(r) \right\} R(r) = ER, \quad (4)$$

ahol $\mu = M_1 M_2 / (M_1 + M_2)$ a két test redukált tömege, $\hbar$ a redukált planck állandó, l a rendszer mellékkvantumszáma. A Morse-potenciál esetén $l = 0$, valamint a potenciál alakja:

$$v(r) = D[e^{-2a(r-r_0)} - 2e^{-a(r-r_0)}] \quad D, a, r_0 > 0 \quad (5)$$

Ha bevezetjük a $R(r) = U(r)/r$ és $\rho = ar$ mennyiségeket, akkor a következő egyenletet kapjuk:

$$\left[-\frac{1}{2} \frac{d^2}{d\rho^2} + \frac{\mu}{\hbar^2 a^2} v(\rho) \right] U(\rho) = \frac{\mu E}{\hbar^2 a^2} U(\rho) \quad (6)$$

Ezek után bevezetjük a $\omega_0 = a\sqrt{2D/\mu}$ frekvenciát, ami az egyensúlyi helyzet ($r = r_0$) kis kitérésekor a rendszer frekvenciája. Az energiát és a D paramétert ezek után a következő alakokban keressük:

$$D = \Delta \hbar \omega_0 \quad E = \varepsilon \hbar \omega_0 \quad (7)$$

Ezeket beírva a következő egyenletet kapjuk:

$$\left[-\frac{1}{2} \frac{d^2}{d\rho^2} + 2\Delta^2 V(\rho) \right] U(\rho) = 2\Delta\varepsilon U(\rho) \quad U(0) = 0 \quad \lim_{\rho \rightarrow \infty} U(\rho) = 0 \quad (8)$$

Ahol

$$V(\rho) = e^{-2(\rho-\rho_0)} - 2e^{-(\rho-\rho_0)} \quad \rho_0 = ar_0 \quad (9)$$

Ezek után terjesszük ki az ρ paramétert a negatív számokra és vezessük be a $u = e^{-(\rho-\rho_0)}$ paramétert. Az így kapott egyenlet:

$$\left[-\frac{1}{2} \left(\frac{d^2}{du^2} + \frac{1}{u} \frac{d}{du} - \frac{\nu^2}{u^2} \right) - \frac{Z}{u} \right] U(u) = \lambda U(u) \quad u \in [0, \infty) \quad (10)$$

Ahol

$$\nu^2 = -4\Delta\varepsilon \quad Z = 4\Delta^2 \quad \lambda = -2\Delta^2 \quad (11)$$

A határfeltételek pedig:

$$\lim_{u \rightarrow \infty} U(u) = 0 \quad U(0) = 0 \quad (12)$$

Azonban a 10 nem más mint egy kétdimenziójú Schrödinger-egyenlet a hidrogén atomra, aminek ismertek a megoldásai.

$$\lambda = \frac{2Z^2}{(2\nu + 2n + 1)^2} \quad (13)$$

$$U(u) = Cu^\nu e^{-\sqrt{-2\lambda}u} L_n^{(2\nu)}(2\sqrt{-2\lambda}u) \quad (14)$$

Ahol $n = 1, 2, 3, \dots$, $L_n^{(2\nu)}$ a Laguerre polinom, C meg egy normálási konstans. Ha a 13 egyenletből kifejezzük ν -t, akkor következő két eredményt kapjuk:

$$\nu^{(1)} = -2\Delta - (n + \frac{1}{2}) \quad \nu^{(2)} = 2\Delta - (n + \frac{1}{2}) \quad (15)$$

Azonban az $u = 0$ határfeltételt figyelembe véve, csak a $\nu^{(2)}$ lehetséges, ebből meg kifejezve ε -t:

$$\varepsilon = -\Delta + (n + \frac{1}{2}) \left[1 - \frac{1}{4\Delta} (n + \frac{1}{2}) \right] \quad n = 0, 1, 2, 3, \dots, K \quad (16)$$

és

$$K = \left[\left[2\Delta - \frac{1}{2} \right] \right] \quad (17)$$

A Morse-potenciál diszkrét sajátértékei $-\Delta$ és 0 között vannak. $K + 1$ kötött állapot lehetséges. Amennyiben $\Delta < \frac{1}{4}$ nem létezik diszkrét sajátérték.

4. A Morse-Long range potential

Ez a módosított Morse-potenciált sikeresen használták arra, hogy Li_2 , Be_2 , HBr , HCl ... molekulák spektroszkópiái, kémiai, kötési tulajdonságaira a kvantummechanika megteremtésének hajnalán magyarázatot adjanak.

A Morse-/hosszú távú potenciálenergia függvény alakja a következő:

$$V(r) = \mathfrak{D}_e \left(1 - \frac{u(r)}{u(r_e)} e^{-\beta(r)y_p^{req}(r)} \right)^2 \quad (18)$$

ahol $\mathfrak{D}_e$ a disszociációs energia, r_e az egyensúlyi kötéshossz, $u(r)$ egy hosszú távú kölcsönhatást leíró függvény, és $\beta(r)$ egy skálázó függvény.

Nagy r értékekre, a potenciál közelítőleg:

$$V(r) \simeq \mathfrak{D}_e - u(r) + \frac{u(r)^2}{4\mathfrak{D}_e}, \quad (19)$$

így $u(r)$ a hosszú távú kölcsönhatás elméletileg helyes viselkedését írja le (lásd az alábbi egyenletet).

$$\beta(r)y_p^{ref}(r) \simeq \beta_\infty = \ln \left(\frac{2\mathfrak{D}_e}{u(r_e)} \right), \quad (20)$$

ahol β_∞ egy konstans érték, ami a hosszú távú viselkedést írja le.

A hosszú távú viselkedés elérésének egyik módja, hogy $\beta(r)$ egy olyan polinom legyen, ami hosszú távon β_∞ -re konvergál:

$$\beta(r) = (1 - y_p^{ref}(r)) \sum_{i=0}^{N_\beta} \beta_i y_q^{ref}(r)^i + y_p^{ref}(r) \beta_\infty, \quad (21)$$

ahol N_β a polinom fokszáma.

A $y_n^{rx}(r)$ függvény a következőképpen definiálható:

$$y_n^{rx}(r) = \frac{r^n - r_x^n}{r^n + r_x^n}, \quad (22)$$

ahol n egy 1-nél nagyobb egész szám, amit a hosszú távú potenciál modellje határoz meg.

A hatványkitevőre igaz lesz, hogy:

$$\lim_{r \rightarrow \infty} \beta(r) = \beta_\infty. \quad (23)$$

5. A Morse-oszcillátor Wigner-függvényei

A Wigner-függvény egy kvantummechanikai rendszer fázisterebeli eloszlását írja le, amely lehetővé teszi a kvantumállapotok klasszikus-szerű reprezentációját. A Morze-oszcillátor esetében a Morze-potenciál nem harmonikus, így a hozzá kapcsolódó Wigner-függvények bonyolultabbak és gazdagabb struktúrájúak, mint a harmonikus oszcillátoroké. A Morze-oszcillátor Wigner-függvényei segítenek jobban megérteni a kvantummechanikai rezgési állapotokat, különösen a magasabb energiaszinteken, ahol a nemlineáris hatások szerepet játszanak.

A Wigner függvényeket valószínűségi eloszlások használatával a következő integrál adja meg:

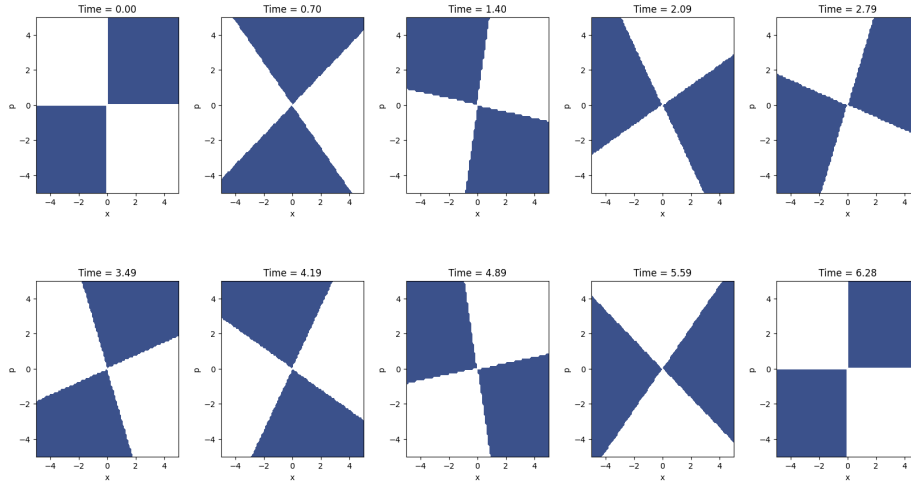
$$W(x, p) = \int e^{-ipy/\hbar} \psi(x + \frac{y}{2}) \psi^*(x - \frac{y}{2}) dy$$

A fenti függvényben a ψ hullámfüggvényt használva (annak abszolútérték négyzetét képezve) negatív valószínűségeket is kaphatunk (nemklasszikus viselkedés miatt).

A valószínűségek értelmezése a koordináta és impulzustérben a következők szerint történik:

$$P(x) = \int W(x, p) dp = |\psi(x)|^2$$

$$P(p) = \int W(x, p) dx = |\psi(p)|^2$$

Az ábrán egy időben változó kvantumos rendszer állapotának változását látjuk, amit a Wigner-függvénnyel ábrázoltam a fázistérben. A fázistérbeli kontúrálbrán a sötétebb területek nagyobb valószínűséggel felelnek meg a részecske megtalálásának adott helyen és impulzussal egy adott időpillanatban. Az ábrán látható csíkozott mintázatokat "kvantum szőnyegnek" vagy és "kvantum szőnyegmintáknak" is neveznek.

A csíkozott mintázatok az időben történő kvantum interferencia komplex jelenségét mutatják, ami a kvantum állapotok időbeli fejlődésének következménye.

Ezek a mintázatok gyakran időben periodikus viselkedést mutatnak, amit "revivaloknak" vagy "újraéledéseknek" neveznek, amikor a hullámfüggvény időszakosan visszatér eredeti formájához. Ezek a jelenségek a kvantummechanikában fontos szerepet játszanak, és segítenek megérteni, hogyan terjednek és interferálnak a hullámcsomagok az idő múlásával.

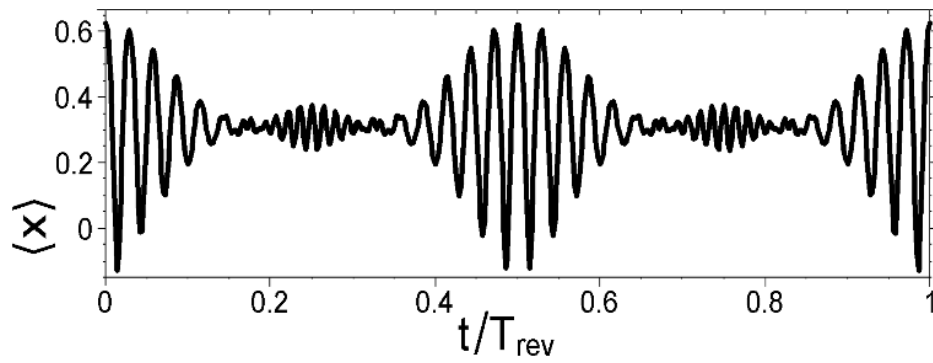
5.1. A Wigner-függvények időfejlődése

Ahhoz, hogy a Morse-oszcillátor időfejlődését időben tárgyalni tudjuk, szükséges a Wigner-függvények időfejlődésének a bevezetése:

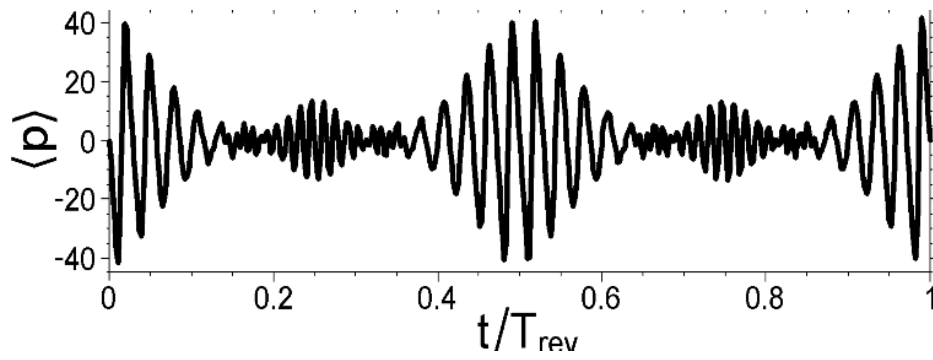
$$W(x, p, t) = \frac{1}{2\pi\hbar} \int e^{-\frac{ipy}{\hbar}} \psi(x + \frac{y}{2}, t) \psi^*(x - \frac{y}{2}, t) dy$$

Az egyes csatolt helykoordináta-impulzus valószínűséget a következő integrál adja meg:

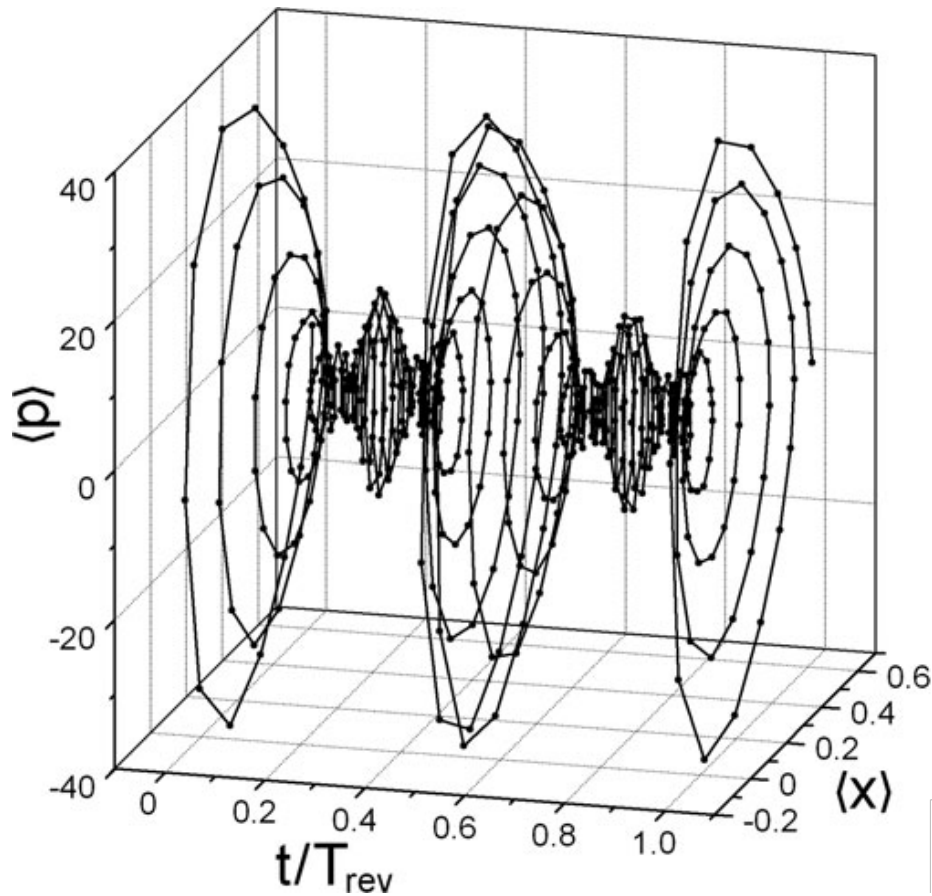
$$P(p, t) = \int W(x, p, t) dx$$

A helyoperátor várható értéke, mint az idő függvénye

Az impulzusoperátor várható értéke, mint az idő függvénye

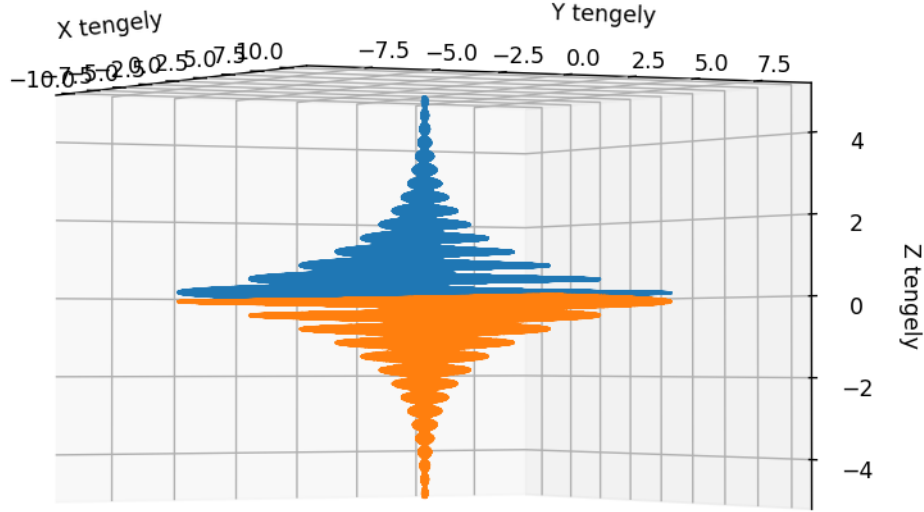

Az impulzus és a hely várható értéke az idő függvényében egy grafikonon ábrázolva

A fenti számításokat a Morse-potenciálra numerikusan nem sikerült elvégeznünk (a megírt python-kód nem futott le.)

A kód először definiált egy hullámfüggvényt $\psi(x, t)$, majd kiszámította volna a Wigner-függvényt $W(x, p, t)$ a valós és képzetes részek numerikus integrálásával. A $Q(x, t)$ függvény a Wigner-függvény impulzustérbeli integrálásával számította volna ki a pozíciósűrűség-eloszlást. Végül a kód készített volna egy kontúrdiagramot, amely ábrázolta volna a $Q(x, t)$ időbeli változását, így vizualizálva a rendszer viselkedését az idő függvényében.

Mivel a kód nem futott le, a fenti grafikonot egy mágneses térben mozgó elektronnal szimuláltam.

A grafikon elektron spirális mozgását szimulálja egy mágneses térben, ahol az elektron pályáját a ciklotron rezonancia frekvencia határozza meg. A szkript előállít egy 3D grafikont, amelyen az elektron eredeti és az xy síkra tükrözött pályáját is ábrázolja, a z koordináta előjeleinek megfordításával. A grafikonon az elektron mozgása az idő függvényében látható, a sugár exponenciális csökkenése és növekedése mellett.

A rendszer időfejlődése a következő integrálok segítségével számítható ki:

$$\langle x(t) \rangle = \int xQ(x, t) dx \quad (24)$$

$$\langle p(t) \rangle = \int pP(p, t) dp \quad (25)$$

6. A Morse- és a Lennard-Jones-potenciál összehasonlítása

Érdekes kérdésfeltevés lehet, hogy mennyire használható a Morse-potenciál két molekula kölcsönhatásának a leírására. A van der Waals interakciók leírására, numerikus szimulációkhoz bevett módszer a Lennard-Jones potenciál alkalmazása.

Az irodalomban többféle összehasonlítás található a két potenciálra.

A két potenciál összehasonlításakor az U_1 és U_2 potenciális függvények paramétereinek összehasonlításával történik. Két Az egyik módszer a deriváltak egyenlővé tételén alapul:

$$\left. \frac{\partial U_1}{\partial r_i} \right|_{r=R} = \left. \frac{\partial U_2}{\partial r_i} \right|_{r=R}, \quad i = 0, 1, \dots, j \quad (26)$$

A másik a Maclaurin-sorok használatán alapul:

$$U_1 = \sum_{k=0}^{\infty} a_k r^k \quad (27)$$

$$U_2 = \sum_{k=0}^{\infty} b_k r^k \quad (28)$$

Ekkor az $a_k = b_k$ paraméterek egyezőségét vizsgálják meg. A módszerek segítségével megállapítható, hogy a görbületek egyeznek, konvergálnak, vagy jelentős eltérnek, ha $\frac{r}{R} > 1$ (itt r , R a görbületi sugarakat jelöli).

A hibát (a két potenciál eltérését) minimalizálhatjuk:

$$\min |error| = \min \left| \int_R^1 (U_1 - U_2) dr \right| \quad (29)$$

Egyszerűsítve:

$$\int_R^1 U_1 dr - \int_R^1 U_2 dr = 0 \quad (30)$$

Legyen a általános Morse-potenciál:

$$U_{GeneralMorse} = A_1 e^{(-\lambda_1 r)} - A_2 e^{(-\lambda_2 r)} \quad (31)$$

Az egyensúlyi távolság felírható, mint:

$$R = \frac{1}{\lambda_1 - \lambda_2} \ln \left(\frac{\lambda_1 A_1}{\lambda_2 A_2} \right) \quad (32)$$

Alternatív formában:

$$U_{GeneralMorse}(D) = \frac{\lambda_2}{\lambda_1 - \lambda_2} e^{(-\lambda_1 R)(1 - \frac{r}{R})} - \frac{\lambda_1}{\lambda_1 - \lambda_2} e^{(-\lambda_2 R)(1 - \frac{r}{R})} \quad (33)$$

Morse-potenciál paraméterei a Lennard-Jones-potenciál paramétereinek függvényében:

$$\alpha R = \frac{3(n-1)(2n-1)}{2(3n-1)} \quad (34)$$

És fordítva:

$$m = 2n = f(\alpha R) + \sqrt{f(\alpha R)^2 - \frac{4}{3}} \quad (35)$$

Ahol $f(x) = \frac{3}{2} + x$.

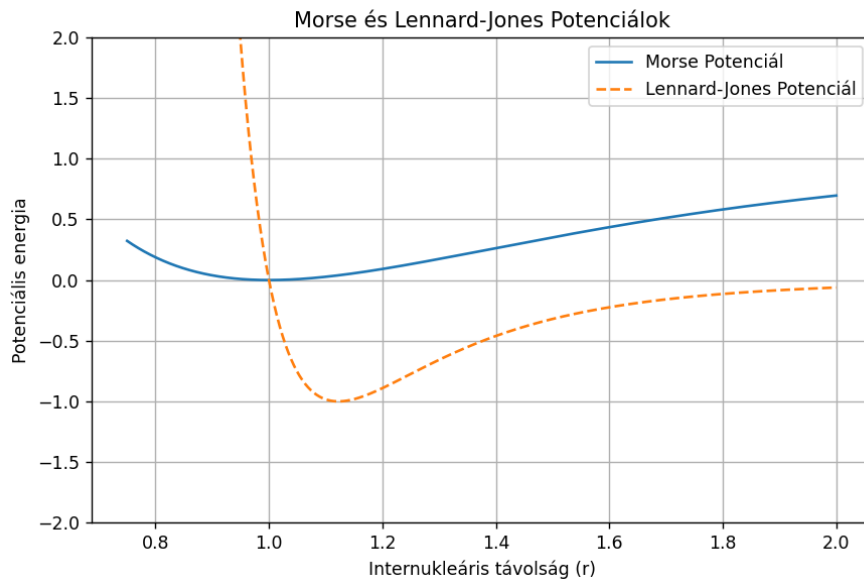
A Morse-potenciál paraméterei a Lennard-Jones-potenciál paramétereinek függvényében az alábbiak szerint adható meg:

$$R \begin{Bmatrix} \lambda_1 \\ \lambda_2 \end{Bmatrix} = \frac{(m+n)(m-1)(n-1)}{m+n-1} \begin{Bmatrix} m^{-1} \\ n^{-1} \end{Bmatrix} \quad (36)$$

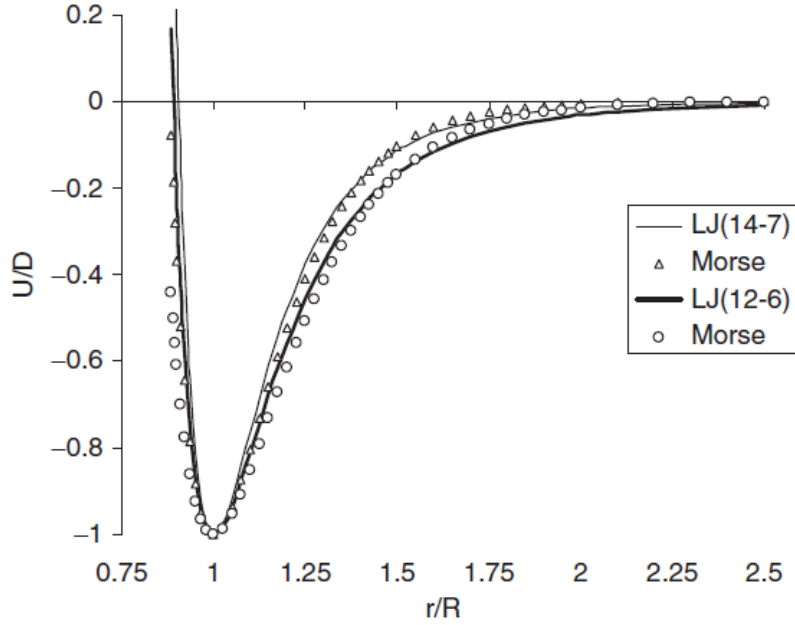
A Lennard-Jones-potenciál paraméterei a Morse-potenciál paramétereinek függvényében az alábbiak szerint kaphatóak meg:

$$\begin{Bmatrix} m \\ n \end{Bmatrix} = \frac{1}{2} \begin{pmatrix} \lambda_2^{-1} & \lambda_2^{-1} \\ \lambda_1^{-1} & \lambda_1^{-1} \end{pmatrix} \times \left\{ \sqrt{\frac{g(\lambda_1, \lambda_2, R)}{g(\lambda_1, \lambda_2, R)[g(\lambda_1, \lambda_2, R) - 4 \left(\frac{\lambda_1 \lambda_2}{\lambda_1 + \lambda_2} \right)]}} \right\} \quad (37)$$

A fenti kifejezésben szereplő g egy $g(x, y, z) = x + y + xyz$ alakú függvény.

A grafikon egymáshoz hasonló görbületi sugarú potenciálokkal készült. Az ábrán $m=2n$

Cikkből vett ábra. Itt szintén $m=2n$, a két potenciál értékei nagyon jól egyeznek.

Az itt kapottakból kiindulva egy olyan Morse-függvényt kaphatunk, amely jobb közelítést nyújt a van der Waals-kölcsönhatás leírására. A Morse-függvény inkább szilárdanyag-szerű anyagokat írja le a legkisebb hibával. Kölcsönhatásra a Lennard-Jones, Buckingham vagy más, gyakran használt van der Waals-potenciál függvények alkalmazása a Morse-függvény helyett ajánlott. Ha mégis a Morse-függvényt használnánk, akkor célszerű a számértékeket a fentebb leírtak szerint a Lennard-Jones potenciálból (esetleg spektroszkópiai adatokból) kinyerni.

7. Köbös kristályrács

A két atom kölcsönhatását leíró Morse-potenciál használható összetett molekulák, kristályrácsok modellezésére is. Még a legegyszerűbb köbös kristályrácsszerkezeteknél is a valóságban sok különböző összetevője van az atomok között ható erőknek, mégis a kémia és molekuláris fizika széles területén alkalmazzák a Morse-potenciált. Előnye a kevés szabad paraméter, így nagyban felgyorsulnak a számítógépes szimulációk, illetve nagyobb részecskeszám modellezhető; és emellett sokszor a szükséges hibahatáron belül visszaadja a kísérleti eredményeket.

Egy tércentrált köbös-, vagy lapcentrált köbös rácsszerkezetnél az i . és j . atom közötti távolságot jelölje r_{ij} . Ekkor a két atom között ható erő potenciálja:

$$V(r) = D \left(e^{-2\alpha(r_{ij}-r_0)} - 2e^{-\alpha(r_{ij}-r_0)} \right) \quad (38)$$

Az egy atomra ható erő potenciálja:

$$V(r) = \frac{1}{2} D \sum_j \left(e^{-2\alpha(r_j-r_0)} - 2e^{-\alpha(r_j-r_0)} \right) \quad (39)$$

, ahol r_j a j . atomtól vett távolság a rácsszerkezetben.

A potenciálból kiszámolható tetszőleges számú atomból álló köbös rácsszerkezetű fémek rugalmas modulusza. Lincoln, Koliwad és Ghate [6] ezt kiszámolta alumíniumra, rézre, ezüstre, aranyra, nátriumra és káliumra és összevetették a kísérleti eredményekre. A számoláshoz használt adatok:

	fél rácsvektor hossza [Å]	kompresziós modulusz [10 GPa]	kötési energia [100 $\frac{\text{nJ}}{\text{mol}}$]	D [100 nJ]	α [Å ⁻¹]	r_0 [Å]
Al	4,050	7,22	-3,22	4,3264	1,0341	3,4068
Cu	3,614	13,09	-3,38	5,2587	1,3123	2,8985
Ag	4,086	10,07	-2,86	5,2118	1,3535	3,1300
Au	4,078	17,32	-3,67	7,6148	1,5830	3,0242
Na	4,290	0,682	-1,09	0,9241	0,5504	5,3678
K	5,32	0,318	-0,91	0,8530	0,4766	6,4130

A Morse-potenciál paraméterei köbös rácsszerkezetű fémeknél.

A számolást 176 és 168 lapcentrált, illetve tércentrált rácsszerkezetű atomra végezték el.

A (nem lineáris) rugalmasságtanban a feszültségtenzor (σ_{ij}) és a deformációs tenzor (ε_{ij}) közötti összefüggés:

$$\sigma_{ij} = C_{ijkl}\varepsilon_{kl} + C_{ijklmn}\varepsilon_{kl}\varepsilon_{mn} \quad (40)$$

, ahol C_{ijkl} és C_{ijklmn} az anyagra jellemző (másod- és harmadrendű) rugalmas moduluszok. Egy köbös rácsban a szimmetriák miatt a másodrendű rugalmas modulusznak 3 (C_{11} , C_{12} , C_{44}), a harmadrendű rugalmas modulusznak 6 (C_{111} , C_{112} , C_{166} , C_{123} , C_{456} , C_{144}) független komponense van.

A rugalmas moduluszokra a modell adta jóságot és a mért valós értékeket a következő táblázat foglalja össze:

	C_{11}		C_{12}		C_{44}
	elméleti	mért	mért	elméleti ($C_{12} = C_{44}$)	mért
Al	8,98	10,56 10,82	6,39 6,13	6,34	2,85 2,85
Cu	16,36	16,61 16,84	11,99 12,14	11,46	7,56 7,54
Ag	12,85	12,22 12,40	9,07 9,37	8,68	4,54 4,61
Au	22,75	19,29 19,23	16,38 16,31	14,60	4,15 4,20
Na	0,93	0,768 0,738	0,645 0,521	0,55	0,434 0,661
K	0,47	0,370	0,314	0,24	0,188

	C_{111}		C_{112}		C_{166}	C_{123}	C_{456}	C_{144}	$C_{123} = C_{456} = C_{144}$
	elméleti	mért	mért	elméleti ($C_{112} = C_{166}$)	mért	mért			elméleti
Al	-59,15	-	-	-38,55	-	-	-	-	4,48
Cu	-110,00	-127,10	-81,4	-74,88	-78,00	-5,00	-9,5	-0,3	7,723
Ag	-93,22	-84,3	-52,9	-62,92	-63,7	18,9	8,3	5,6	4,874
Au	-184,21	-172,9	-92,2	-119,04	-64,8	-23,3	-1,2	-1,3	6,141
Na	-9,28	-	-	-1,89	-	-	-	-	-1,97
K	-4,24	-	-	-0,88	-	-	-	-	-1,01

A rugalmas moduluszok mért és számolt értéke köbös rácsszerkezetű fémeknél, mértékegység: 10 GPa.

Az elmélet szerint a Morse-potenciál centrális erőteret kelt, ebből következően azt várnánk, hogy a rugalmas moduluszoknál a $C_{12} = C_{44}$ egyenlőség teljesül, ezt azonban a kísérleti eredmények egyértelműen megcáfolják. A harmadrendű rugalmas moduluszoknál ismét nem teljesülnek az elmélet adta egyenlőségek ($C_{112} = C_{166}$ és $C_{123} = C_{456} = C_{144}$). Itt már sokkal jelentősebb eltérés figyelhető meg a mért és számolt adatok között, ez illusztrálja az egyszerű Morse-potenciál pontatlanságát.

8. Hivatkozások

- [1] 'Morse potential' (2023) Wikipedia. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Morse_potential (Accessed: 25 November 2023).

- [2] Taşeli, H, 1997, 'Exact Solutions for Vibrational levels of the Morse Potential', *Journal of Physics A: Mathematical and General*, vol. 31, No. 2, pp. 779-788.
- [3] Dhal, J P, Springborg, M, 1987, 'The Morse Oscillator in Position Space, Momentum Space, and Phase Space', *Journal of Chemical Physics*, vol. 88, No. 7, pp. 4535-4547.
- [4] 'Morse/Long-range potential' (2023) Wikipedia. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Morse/Long-range_potential (Accessed: 25 November 2023).
- [5] Jalal, A, Iqbal, S, 2018, 'Quantum Dynamical Behavior of the Morse Oscillator: The Wigner Function Approach', *Journal of Russian Laser Research*, vol. 39, No. 6, pp. 544-551.
- [6] Lincoln, R C, Koliwad, K M, Ghate, P B, 1967, 'Morse-Potential Evaluation of Second- and Third-Order Elastic Constants of Some Cubic Metals', *The Physical Review*, vol. 157, No. 3, pp. 463-466.
- [7] Tiek-Cheng Lim, 2006, 'Long range relationship between Morse and Lennard-Jones potential energy functions', *Molecular Physics*, vol. 105, No. 8, pp. 1013-1018.
- [8] Filho, R N C, Alencar, G, Skagerstam, B -S, Andrade, J S jr., 2012, 'Morse Potential Derived from First Principles', *Europhysics Letters*, vol. 101, no. 1, pp. 10009.